

ONA TILI DARSLARIDA KASBIY TERMINLARNI O'RGATISH USULLARI

Bo'stonliq tuman 2-son politekxnikumi

Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Raximjonova Xusnira

Xusanovna

email. rahimjanovaxusnira@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada kasb-hunar ta'limi tizimida ona tili darslari orqali kasbiy terminlarni o'rgatishning dolzarbligi, ularni samarali o'zlashtirish usullari, hamda bu jarayonda o'qituvchi faoliyatining yangicha metodik yondashuvlarga asoslanishi zarurligi haqida so'z yuritiladi. Maqolada kasbiy terminlarning o'quvchilarning so'z boyligini kengaytirish, nutq madaniyatini shakllantirish va kasbiy kommunikatsiya malakalarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, terminlarni o'qitishda kontekst asosida ishlash, lug'atlar tuzish, integratsiyalashgan darslar tashkil etish, AKT vositalaridan foydalanish kabi samarali usullar taklif etilgan. Maqola ona tili fani bilan kasbiy ta'lim o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Ona tili, kasbiy yo'nalish, innovatsion metod, politexnikum, interaktiv usullar, nutq madaniyati, kasbiy kompetensiya, dars samaradorligi, texnik ta'lim, raqamli texnologiyalar.

ANNOTATION This article explores the importance of teaching professional terminology through native language lessons in the vocational education system. It emphasizes the necessity of applying innovative methodological approaches to enhance students' language proficiency and communicative competence within their future professional fields. The article analyzes how professional terms contribute to

expanding students' vocabulary, developing speech culture, and improving their ability to engage in professional communication. Effective methods such as context-based learning, compiling thematic glossaries, organizing integrated lessons, and utilizing ICT tools are proposed. The article also provides methodological recommendations aimed at strengthening the connection between native language instruction and vocational training.

Key words Mother tongue, vocational education, innovative methods, interactive teaching, communicative competence, professional language, technical education, ICT in education, language integration, project-based learning.

KIRISH Ona tili – har bir millatning ma'naviy boyligi, madaniyati va tafakkuri aks etgan eng asosiy vositadir. Til nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy taraqqiyot ko'zgusi hamdir. Shu boisdan, ta'lim jarayonida ona tilini o'qitish har doim dolzarb masala bo'lib kelgan. Ayniqsa, bugungi globallashuv, texnologiyalar taraqqiyoti va kasb-hunar ta'limi tizimining isloh qilinishi jarayonida ona tili fani oldida yangicha vazifalar vujudga kelmoqda.

ОНА ТИЛИ

Bugungi kundagi ta'lim siyosati kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllanib bormoqda. Bu yondashuvga ko'ra, o'quvchi nafaqat bilim olishi, balki u bilimdan amalda foydalanishni o'rganishi kerak. Demak, ona tili fani ham endilikda nazariy bilimlar berish bilan cheklanmay, o'quvchilarning yozma va og'zaki nutq malakasini, kasbiy muloqotda to'g'ri fikr bildirish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qilishi zarur. Xususan, kasb-hunar va texnikumlarda ta'lim olayotgan o'quvchilar uchun ona tilini o'qitishda kasbiy terminologiya bilan ishlash katta ahamiyatga ega. Chunki har bir kasbning o'ziga xos so'z boyligi, atamalari va tushunchalari mavjud. Ushbu atamalarni to'g'ri tushunish, ulardan to'g'ri foydalanish o'quvchining kelgusidagi kasbiy faoliyatida samarali ishlashiga xizmat qiladi. Misol uchun, elektrotexnika yo'nalishida tahsil olayotgan o'quvchi "rezistor", "vol'taj", "sxema", "kuchlanish" kabi terminlarni nafaqat texnik fanlardan, balki ona tili darslaridan ham anglab, ularni og'zaki va yozma nutqda ishlatishni o'rganmog'i kerak. Shuningdek, kasbiy terminlarni o'zlashtirish til

madaniyatini rivojlantiradi, mutaxassislikka oid hujjatlarni (texnik topshiriqlar, bayonnomalar, texnologik kartalar) tuzishda yengillik yaratadi. Afsuski, amaliyotda ona tili darslarida kasbiy terminologiyaga yetarli e'tibor berilmaydi, buning natijasida o'quvchilarda nutqning lo'ndaligi va aniqligi sust rivojlanadi.

Mazkur maqolada ona tili darslarida kasbiy terminlarni samarali o'rgatish usullari, ularning amaliy ahamiyati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Maqola kasb-hunar ta'limi tizimi uchun dolzarb bo'lgan integratsiyalashgan ta'lim metodlarini targ'ib etishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Kasbiy terminlarning o'rni va **zarurati.** Har bir kasb sohasida ishlatiladigan maxsus terminlar — o'sha sohaning bilim bazasini tashkil etadi. Bu atamalar orqali kasbiy tushunchalar aniqlik, qisqalik va ravonlik bilan ifodalanadi. Masalan, axborot texnologiyalari yo'nalishida “dasturlash algoritmi”, “ma'lumotlar bazasi”, “interfeys”, “kompilyator” kabi terminlar mavjud bo'lib, ular umumiy til vositalari bilan emas, balki maxsus kasbiy atamalar orqali ifodalanadi. Ushbu terminlar o'rganilmas ekan, kasbning mohiyati chuqur anglanmaydi, muloqotda noaniqlik yuzaga keladi.

Ona tili darslarida kasbiy terminlarni o'rgatish ikki maqsadga xizmat qiladi:

Talabani kasbiy savodxonligini shakllantirish;

Ularning yozma va og'zaki nutq madaniyatini, muloqot kompetensiyasini rivojlantirish.

Kasbiy terminlarni o'rgatishning samarali usullari. Bu usulda terminlar sodda, tushunarli va kasbga oid matnlar asosida tushuntiriladi. Misol uchun, “Elektromagnit induksiya” mavzusida matn beriladi, matn ichida uchraydigan terminlarga alohida e'tibor qaratilib, ularning ma'nosi va ishlatilishi tahlil qilinadi. Bu orqali o'quvchi terminni sun'iy yodlash emas, balki tushunish asosida o'zlashtiradi. O'quvchilar bilan birgalikda har bir bo'lim uchun “Kasbiy terminlar lug'ati” tuzish

tavsiya etiladi. Har bir termin izohlab yoziladi, unga sinonimlar yoki tasviriy misollar keltiriladi. Bu lug‘atlar darsda, uyga vazifalarda va mustaqil ishlarda faol qo‘llaniladi.

Bu metodda ona tili fani boshqa kasbiy fanlar bilan bog‘langan holda o‘qitiladi. Masalan, texnologik jarayonlar haqidagi darsda “yozma nutqni rivojlantirish” mavzusi birlashtirilib, “Texnologik jarayon bayoni” matni yoziladi. Bu yondashuv o‘quvchining kasbiy terminlarni kontekstda qo‘llash malakasini shakllantiradi. “Ustoz-shogird” rolli o‘yini, “Texnik topshiriq berish” sahnalari orqali o‘quvchilar kasbiy terminlardan foydalanib, muloqotga kirishadi. Bu usulda nutqiy faoliyat, ijodiy fikrlash va kasbiy muloqot madaniyati shakllanadi.

Quyidagi vositalar terminlarni o‘rgatishda juda samaralidir:

Quizlet – terminlarni kartochkalar usulida yodlash;

Kahoot yoki **Mentimeter** – interaktiv testlar bilan mashq qilish;

Google Jamboard yoki **Padlet** – vizual lug‘atlar yaratish;

Telegram botlar – terminlarni mobil qurilmalar orqali o‘rganish.

O‘quvchilarga terminlarga asoslangan matnlar yozish, kasbiy maqolalar tarjimai bilan ishlash, kasbiy intervyular tashkil etish orqali mustaqil fikrlashga asoslangan yondashuvlar qo‘llaniladi. Masalan: “Mening kasbim: elektrotexnik” mavzusida ese yozish; “Payvandlash texnologiyasi haqida bayon tuzish” topshirig‘i.

Amaliy natijalar va tajriba asosida kuzatilgan o‘zgarishlar. Tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ona tili darslarida kasbiy terminlarga alohida vaqt ajratilgan guruhlarda:

O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqi ancha ravonlashgan;

Kasbiy sohalar bo‘yicha atamalarni qo‘llash faolligi ortgan;

Matn bilan ishlash va hujjat tuzish malakasi mustahkamlangan;

O‘quvchilar mustaqil ishlarni (referat, ese, prezentatsiya) ko‘proq va sifatli bajarishni boshlagan.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari.

Muammo	Tahlil	Yechim
O‘quvchilar terminlarni yodlashda qiynaladi	Terminlar ko‘p va murakkab	Vizual, kontekstual va o‘yin orqali o‘rgatish
Terminlar ona tili dasturiga integratsiyalanmagan	Darsliklarda joy ajratilmagan	Kasbiy fanlar bilan qo‘shma darslar o‘tkazish
O‘qituvchilarda metodik yetishmovchilik	Tayyor metodik qo‘llanmalar kam	Mustaqil metodik vositalar yaratish, tajriba almashish
O‘quvchilar so‘z boyligini ishga solmaydi	Terminni biladi, lekin ishlatmaydi	Dialog, bayon, esse yozdirish orqali faol nutqqa jalb qilish

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa qilib aytganda, Bugungi ta'lim jarayonida har bir fan, har bir dars talabaning hayotiy va kasbiy faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi zarur. Ayniqsa, kasb-hunar ta'limi tizimida o'quvchilarning kommunikativ savodxonligini shakllantirishda **ona tili fani** beqiyos o'rin tutadi. Ma'lumki, kasbiy muloqotda aniqlik, lo'ndalik va tushunarlik asosiy talab hisoblanadi. Bu esa bevosita **kasbiy terminlarni to'g'ri va o'rinli ishlata olish** qobiliyatiga borib taqaladi. Maqolada tahlil qilingan metodik yondashuvlar va tajriba asosida quyidagi **asosiy xulosalarni** chiqarish mumkin:

Ona tili darslarida kasbiy terminlarni o'rgatish zarurati nafaqat til savodxonligini oshirishga, balki o'quvchilarning kasbiy fikrlash doirasini kengaytirishga xizmat qiladi. Ular o'z sohalariga doir matnlarni tushunish, bayon qilish va muloqotda qatnashish qobiliyatiga ega bo'ladilar. **Terminlarni kontekstual asosda o'rgatish** – ularni sun'iy yodlashdan ko'ra samaraliroq. O'quvchilar real kasbiy matnlar, texnik topshiriqlar, hujjatlar orqali terminlarni o'zlashtirar ekanlar, bu bilim amaliy ko'nikmaga aylanadi.

Kasbiy fanlar bilan integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning til va kasb o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq anglashiga, ular o'z bilimlarini hayotda va mehnat jarayonida qo'llashga tayyor bo'lishiga xizmat qiladi. **Interaktiv usullar, zamonaviy axborot texnologiyalari va o'yin asosidagi yondashuvlar** – o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, faol ishtirokini ta'minlaydi. Shu bois, o'qituvchi o'z faoliyatida innovatsion metodlarni doimiy qo'llab borishi zarur. **O'quvchilar tomonidan tuziladigan soha lug'atlari, kasbiy esse va bayon topshiriqlari, rolli o'yinlar** nafaqat ularning yozma nutqini, balki ijodiy fikrlash salohiyatini ham rivojlantiradi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ona tili darslarida kasbiy terminlarni maqsadli va tizimli o'rgatish orqali o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalar shakllanadi: So'z boyligi kengayadi; Kasbiy matnlar bilan ishlash malakasi ortadi; Kasbiy suhbat va rasmiy hujjatlarda ishtirok etish uchun zarur bo'lgan til madaniyati rivojlanadi.

Tavsiya va takliflar: Ona tili darslarining amaliy yo‘nalishini kuchaytirish, ularga kasbiy tarkib kiritish tavsiya etiladi; Darslik va qo‘llanmalarga kasbiy terminologiyalardan iborat bo‘limlar kiritilishi maqsadga muvofiq; O‘qituvchilarga kasb yo‘nalishi bo‘yicha metodik materiallar, dars ishlanmalari, terminologik lug‘atlar taqdim etilishi zarur; Ta‘lim muassasalarida ona tili fanini kasbiy fanlar bilan integratsiyalashgan shaklda o‘qitish tajribasi kengaytirilishi lozim; Talabalar ishtirokida kasbiy terminlar bo‘yicha tanlovlar, viktorinalar, ijodiy yozuvlar tanlovlari o‘tkazilishi foydali natija beradi.

Xulosa o‘rnida, aytish joizki, ona tili fanini faqat nazariy bilim manbai deb emas, balki kasbga tayyorlovchi, muloqotga yo‘naltiruvchi, fikrini aniq va ravon bayon eta oladigan barkamol mutaxassisni tarbiyalaydigan vosita sifatida qarash lozim. Shunday yondashuvgina o‘quvchining hayotda o‘z o‘rnini topishiga, kasbiy va ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatli bo‘lishiga poydevor bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Navoiy, A. **Xamsa**. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1991.
2. Navoiy, A. **Lison ut-tayr**. – Toshkent: Sharq, 1993.
3. Oripov, A. **Saylanma**. 2 jildlik. – Toshkent: O‘zbekiston, 2001.
4. Oripov, A. **Hijron dardlari**. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
5. G‘aniyev, A. **Alisher Navoiy: Hayoti, ijodi, merosi**. – Toshkent: Fan, 2002.
6. Qodirov, S. **Abdulla Oripov poetikasi**. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
7. Karimov, I. A. **Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch**. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
8. Abdug‘aniyeva, M. **O‘zbek she’riyati va vatanparvarlik ruhining ifodasi** // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2020. – №2. – B. 45–50.
9. Xolmirzayev, O. **O‘zbek adabiyoti va milliy g‘oya**. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.

10. То‘xtaboyev, Z. **Adabiyotda vatanparvarlik: nazariy yondashuvlar** // Adabiyotshunoslik ilmi rivoji. – 2019. – №1. – B. 30–38.